

İMÂM SUYÛTÎ'NİN İBN ARABÎ'YE
DAİR BİR RİSALESİ:
TENBİHÜ'L-ĞABÎ Bİ TEBRİETİ İBN ARABÎ *

İMAM SUYÛTÎ
Çeviren: Ferzende İDİZ**

Özet

Bu çalışma, daha çok zâhir ilimler alanında tanınmış, altı yüz hatta bazı rivâyetlere göre bin iki yüz kadar eser yazmış olan önemli âlimlerden İmâm Suyûtî'nin İbn Arabî'yi adeta savunusu mahiyetinde olan *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî* adlı eserinin tercümesidir.

İlk andan itibaren olumlu ve olumsuz bir çok eleştiriye maruz kalmış olan İbn Arabî, günümüzde olduğu gibi, İmâm Suyûtî döneminde de tartışılmıştır. İbn Arabî hakkında olumlu görüş sahibi olan İmâm Suyûtî, İbn Arabî'yi savunan bu risâleyi yazmıştır. Kısaca bu risâlede İmâm Suyûtî İbn Arabî'nin bir velî olduğunu savunmakta ve onu eleştirenlere karşı çıkmaktadır.

Çalışmamızın başında tercümesini sunduğumuz risâlesinin içeriği ve nüshaları hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suyûtî, İbn Arabî, zâhir, bâtın, velî.

* Risalenin orijinal adı "*Tenbihü'l-Ğabî Bi Tebrieti İbn Arabî*" olup, tercümede Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2964/1'de kayıtlı olan nüsha esas alınmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniv. İlahiyat Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı (f.idiz65@gmail.com).

A Pamphlet Of İmâm Suyûtî About İbn Arabî: *Tenbihü'l-Ğabî Bi Tebrieti İbn Arabî*

Abstract

This study is a translation of *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî*, which is nearly a defence complexion of İbn Arabî, by one of the important scholars İmâm Suyûtî who is mostly known in the field of apparent knowledge and has written six hundred works (it is one thousand and two hundred according to some rumour).

İbn Arabî, who has been criticized both positively and negatively from the beginning, has been discussed in the era of İmâm Suyûtî just like today. Having positive opinions about İbn Arabî, İmâm Suyûtî has written this pamphlet that defends İbn Arabî. In the pamphlet, İmâm Suyûtî shortly argues that İbn Arabî is a scholar and he objects those who criticize İbn Arabî.

Introductory information about the content and copies of the pamphlet has also been given at the beginning of the study in which the translation of the pamphlet is presented.

Key Words: Suyûtî, İbn Arabî, apparent, abdomen, scholar

Giriş

Tam ismi Celâluddîn Ebu'l-Fazl Abdurrahmân b. Kemâluddîn Ebî Bekir Muhammed el-Huzayrî es-Suyûtî eş-Şâfîi (ö.911/1505) olan İmâm Suyûtî, Mısır ve Sûriye'de hüküm sürmüş olan Memlûklular Devleti'nin son zamanlarında Kahire'de yetişmiş önemli âlimlerdendir.¹ Kahire'de doğan İmâm'ın ecdâdı Mısır'ın Suyûtî²

¹ A. Karahan, "Suyûtî" md. *İA*. MEB Yay., 1997, c. XI, s. 260.

² Suyût: Mısır'ın yukarı kısmının en büyük ve en işlek şehri olup, Nil Nehri'nin batı tarafında bulunmaktadır. Bk. B.C.H. Becker, "Suyût" md, *İA*, MEB Yay., Eskişehir, 1997, c. XI, s. 257.

kasabasında ikâmet ettikleri için oraya nisbet edilmiştir. 911/1505³ yılında Kahire’de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁴

Sekiz yaşındayken Kur’ân’ı hıfzetmiş, ardından zamanın önde gelen âlimlerinden ilim ve irfân alarak 866/1462’de icâzet almıştır. On yedi yaşında iken ilk eseri olan *Şerhü’l-İstiâze ve’l-Besmele* adlı eserini kaleme alarak Bulkînî’ye sunmuş, o da eserin başına bir takriz yazmıştır. Şâfiî mezhebine mensûb olan İmâm, malûmâtını artırmak amacıyla, Dimyat, İskenderiyye, Şam, Hicaz, Yemen, Hind vb. bir çok yere gitmiş, asrın maârifini, şuûnunu yakından takibe çalışmıştır.⁵ Mısır’da Şeyhûniye Medresesi’nde müderrislik yapmış ve 871/1466’dan itibaren otuz yaşında iken fetvâ vermeye başlamıştır.⁶

Aslında ehl-i tarik ve mutasavvıf bir şahsiyet olan İmâm Suyûtî, tasavvufî yönünden çok zâhirî ilimler alanında yazmış olduğu eserleriyle tanınmıştır. İbn İmâd’ın kaydına göre beş yüz,⁷ Zirikî’ye göre altıyüzü aşkın,⁸ Hâlid et-Tabba’a göre ise bin iki yüz eser yazmıştır.⁹ Tespit ettiğimiz kadarıyla bu eserlerinden en az on beş tanesi tasavvufa dâirdir. Söz konusu bu eserlerinde tasavvuf ve mutasavvıflar hakkında bilgi vermiştir. Özellikle tartışma konusu

³ Kâtip Çelebî, *Keşfu’z-Zünûn en-Esâmî’l-Kütübi ve’l-Fünûn*, Maârif Matb., 1941, c. I, s. 1; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hedîyyetü’l-ârifîn: Esmâü’l müellifîn ve âsârü’l-musannifîn*, haz. Rifat Bilge-İbnü’l-Emin Mahmûd Kemâl İnal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951, c. I, s. 278.

⁴ Ömer Nâsûhî Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, Bilmen Yay., İstanbul, 1974, c. II, ss. 624-625; Karahan, *a.g.e.*, c. XI, s. 258.

⁵ Bilmen, *a.g.e.*, c. II, ss. 624-625; Karahan, *a.g.e.*, c. XI, s. 258.

⁶ (Bağdatlı, *a.g.e.*, c. I, s. 278; Bilmen, *a.g.e.*, c. II, ss. 624-625.

⁷ İbn İmâd, Şihâbuddîn, *Şezarâtü’z-Zehab fî Ahbâri Men Zeheb*, tah., Abdülkadir Arnâvût-Mahmûd Arnâvût, Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1413/1996, c. VIII, s. 52.

⁸ Ez-Zirikî, Hayruddîn, *el-A’lâm: Kâmusü’l-Terâcîm li Eşheri’r-Ricâli ve’n-Nisâ*, Dârü’l-İlm, Beyrût, 1075/1664, c. III, s. 301.

⁹ Et-Tabba’, İyad Hâlid, *Celâleddin Suyûtî: Ma’lumatü’l-Ulumi’l-İslâmiyye*, Dâru’l-Kalem, Dımeşk, 1417/1996. ss. 309-405; Ayrıca bk. Emine Zengin, *Suyûtî’nin Edebu’l-Füyât İsmi Eserinin Tahkiki*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Salih Karacabey, Bursa 2010, s. 14.

yapılmış olan konulara âyet, hadîs ve büyüklerin sözlerine dayanarak önemli açıklamalarda bulunmuş ve bu konulara dair müstakil risâle ve eserler yazmıştır. Bu alanda yazdığı eserlerinden birisi de tercümesini istifadeye sunmaya çalıştığımız *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî* adlı risâlesidir.

Kütüphane kaydında eserin ismi *Tenbihü'l-gâbi fi tenzihi İbn Arabî* olarak yazılmıştır. Çelebî'nin *Keşfü'z-zünnûn'u* ile Bağdatlı'nın *Hedîye'sinde* de aynı isimle anılmaktadır.¹⁰ Ancak istifâde ettiğimiz nüshanın baş kısmında eser, *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî* şeklinde isimlendirilmiştir. Biz de bu isimle anmayı uygun gördük.

Te'lif sebebi

Eser, İbn Arabî'ye isnâd edilen suçlamalara cevap mahiyetindedir. Kitabın girişinde yer alan: "*İbn Arabî'nin durumu nedir? Kitaplarının yakılmasını emredip, 'İbn Arabî; Yahûdî, Hristiyan ve Allah'a evlât isnâd edenlerden daha kâfirdir' diyen bir kimseye ne yapmak gerektiğine dâir bir mesele*" şeklindeki ifadelerinden İmâm Suyûtî'nin eseri İbn Arabî ve hakkındaki ithamlara cevap vermek ve onun hakkındaki kanaatini belirtmek üzere yazdığı anlaşılmaktadır.

Muhtevası

Günümüzde olduğu gibi İmâm Suyûtî döneminde de İbn Arabî hakkında insanların ihtilafa düştüğü, kendisini övenler olduğu gibi yerenler de olduğu anlaşılmaktadır. Bunu, Risâle'nin hemen girişinde yer alan İmâm Suyûtî'nin şu sözlerinden anlamak mümkündür: "*İbn Arabî hakkında insanlar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ihtilafa düşmüşlerdir. Bir grup onun velî bir kul olduğunu söylemiştir ki bunlar (bu düşüncelerinde) isâbet etmişlerdir.*" Böylece İmâm Suyûtî, İbn Arabî hakkındaki olumlu düşüncesini de ortaya koymaktadır. Ona göre

¹⁰ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-Zünnûn*, c. I, 488; Bağdatlı, *Hedîyye*, c. 1, s. 281.

geriye iki grup kalmıştır: “Bir grup onun dalâletine inanmıştır ki bunlara büyük bir fâkih grubu da dahildir.

Bir başka grup da hakkında (ne lehinde ne de aleyhinde) görüş belirtmeyip, susmuştur. Hâfız ez-Zehebî (öl.748/1347)¹¹ bunlardan biri olup, Mizân adlı kitap'ta bu konuda susmayı tercih etmiştir.”¹²

İmâm Suyûtî eserin devamında ise, İbn Arabî'yi öven âlimlerden bazılarını saymaktadır. Eser İbn Arabî'nin kısaca hayatı hakkında bilgi vererek son bulmaktadır.¹³

Tercümede mümkün mertebe metne bağlı kalmaya dikkat ettik. Yeri geldikçe konuya dikkat çekmek için uygun başlıklar koyduk. Yer yer verilen bilgileri daha anlaşılır kılmak için numaralandırdık.

Nüshaları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin şu beş nüshası mevcuttur:

1. Tercümeyle esas aldığımız ve istifâde ettiğimiz bu nüsha, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2964/1 numarada kayıtlıdır. Dili Arapça'dır. Dört varaktan ibâret olup, 21 st., 205x149-165x110 mm. ebâdındadır. 1b-5a vr. aralığında yer almaktadır. Nesih hat, siyah mürekkeple çapa filigranlı kağıt üzerine yazılmıştır. Sırtı ve yanı meşin olan desenli mıkblebli kağıt bir cilt içinde yer almaktadır.

2. Süleymâniye Kütüphanesi, Aşirefendi Koleksiyonu, 34 Sü-Aşir 445/4 numarada kayıtlıdır. Dili Arapça'dır. Dokuz varaktan ibâret olup, 21 st., 205x150-147x90 mm. ebâdındadır. Nesih hat, siyah mürekkeple yazılmış, başlık ve söz başları kırmızı mürekkeple

¹¹ Bk. Bağdatlı *Hediyye*, c. II, s. 28.

¹² Suyûtî, Celâluddîn, *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî*, Manisa İl Halk Ktp., no: 45 Hk 2964, vr. 1b.

¹³ Bk. Suyûtî, *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî*, Manisa İl Halk Ktp., no: 45 Hk 2964.

belirtilmiştir. Siyah meşin ebru kâğıt kaplı mukavva bir cildin içerisinde yer almaktadır.

3. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 2746 numarada kayıtlıdır. Dili Arapça'dır. Sekiz varaktan ibâret olup, 22 st., 165x115-113x80 mm. ebâdındadır. Talik yazı siyah mürekkeple yazılmıştır. Söz başları kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Ciltsizdir.

4. Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, no: 34 Fe 2119/31'de kayıtlıdır.

5. Millet Kütüphanesi, Alî Emiri Koleksiyonu, no: 34 Ae Şeriyye 1358'de kayıtlıdır.

TENBİHÜ'L-ĞABÎ Bİ TEBRİETİ İBN ARABÎ

(Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2964/1)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَهُوَ حَسْبِي وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın Adıyla. O, bana yeter ve o, ne güzel vekîldir!

İbn Arabî'nin durumu nedir? Kitaplarının yakılmasını emredip, 'İbn Arabî; Yahûdî, Hristiyan ve Allah'a evlâd isnâd edenlerden daha kâfirdir.' diyen kimseye ne yapmak gerektiğine dâir bir mesele.

İbn Arabî (öl.638/1240) hakkında geçmişte de günümüzde de insanlar ihtilafa düşmüşlerdir.

Bir grup, onun velî olduğuna inanmıştır ki bunda isâbet etmişlerdir. Malikî imâmlarından Şeyh Tâcuddîn b. Atâullah (öl.709/1309)¹⁴, Şafiî imâmlarından Afîfuddîn el-Yâfiî (öl.768/1366)¹⁵ bu grupta olanlardır. Bu iki imâm, onu methetmiş ve ma'rifet sahibi olarak vâsıflandırmışlardır.

Bir grup da onun dalâletine inanmıştır ki bunlara büyük bir fâkih grubu da dahildir.

Bir başka grup da hakkında (ne lehinde ne de aleyhinde) görüş belirtmeyip, susmuştur. Hâfız ez-Zehebî (öl.748/1347)¹⁶ bunlardan biri olup, *Mizân* adlı kitap'ta bu konuda susmayı tercih etmiştir.

Şehy İzuddîn b. Abdusselâm (öl.660/1262)¹⁷ hakkında ise hem İbn Arabî'nin aleyhinde olduğu; hem de onu kutub olarak vâsıflandırdığı şeklinde iki (farklı/zıt) görüş vardır. İki farklı görüşün

¹⁴ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. II, s. 1554.

¹⁵ Bk. Bağdatlı, *Hedîyye*, c. I, s. 242.

¹⁶ Bk. Bağdatlı *Hedîyye*, c. II, s. 28.

¹⁷ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. II, s. 1984.

bulunmasını, Şeyh Tâcuddîn b. Atâullah, *Latâifü'l-Minen* adlı eserinde şöyle açıklamaktadır: “Şeyh İzuddîn, evvel emirde sûfileri inkâr eden fâkihlerin yolundaydı. Şeyh Ebu'l-Hasan eş-Şazelî (öl.656/1258), hac ibâdetini tamamlayıp döndüğünde, evine gitmeden Şeyh İzuddîn'e uğradı ve ona Nebî (s.a.v.)'in selâmını ilettiler. Bundan dolayı Şeyh İzuddîn yumuşadı ve o andan sonra onun meclisine bağlandı. Böylece tarikatlarını anlayıp tanıyınca, sûfileri çokça över oldu. Onlarla semâ' meclislerinde hazır bulunuyor ve raks ediyordu.”

Şeyhimiz Şeyhülislâm Şerefuddîn el-Münâvî (öl.757/1356)¹⁸'den İbn Arabî hakkındaki düşüncesi sorulunca şöyle cevap verdi : “Ona hâsıl olanlar hakkında sükût etmek en sağlıklı olanıdır. Nefsi için korkan vera' sahibi kimselere yakışan da budur.”

İbn Arabî hakkındaki son sözüm şudur: Onun yoluna, gerek onu tasdik edip velâyetine inanan; gerek aleyhinde olup kitaplarına bakmayı haram sayan dönemin iki fırkası da rıza göstermemiştir. Nitekim kendisinden şu söz nakledilmiştir: “Biz, kitaplarına bakılması (okunması) yasaklanmış bir topluluğuz.” Bunun da sebebi şudur: Sûfiler, bir takım lafızlar üzerinde anlaşmış ve bununla bilinen asıl (zâhirî) manaları dışında başka manalar murâd etmişlerdir. Dolayısıyla her kim ki bu lafızları, zâhir ulemâ tarafından bilinen manalarına hamledip öyle anlarsa, ya inkâr ya da tekfir eder.

İmâm Gazâlî (öl.505/1111)¹⁹ bazı kitaplarında böyle belirtmiş ve “Bu durum, Kur'an ve sünneteki müteşâbihata benzer.” demiştir. Kim bu lafızları zâhirî manalarına yorarsa küfre girer. Zira onların bilinenin dışında başka bir takım manaları vardır. Çünkü, 'vech', 'yed', 'ayn' ve 'istivâ' âyetlerini bilinen (lugat/zâhir) manalarına yoran kimse, kesinlikle küfre düşer.

¹⁸ Bk. Bağdatlı, *Hediyye*, c. I, s. 8.

¹⁹ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 1.

İbn Arabî'yi tekfire çalışan kimse, kötü bir imtihandan da korkmadı. Bu kimseye İbn Arabî'nin kâfir olduğu sence (kesin deliller ile) sâbit midir? diye sorulduğunda, şayet "*Kitapları küfrüne delâlet etmektedir.*" cevabını verirse; ona, İbn Arabî'nin bu lafızları bizzat (senin anladığın) şekilde ve zâhirî manalarıyla kullandığına dâir sana ulaşan nakillerin makbul bir tarîkle (yolla) geldiği kesin midir? diye sorarız. Birincisine, dayanacağı senedi olmadığından verecek cevabı da olmaz. Kitabın kendisine ait olduğunun ispatı durumunda da, kendisine ait olmayan bu kelimelerin bir düşman veya mülhîd tarafından kitaplarına sokulmuş olabileceği ihtimaline karşılık, her kelimeninin ayrı ayrı (ona ait olduğuna dâir) tespiti gerekir. İşte mezhepte yer almayan ve bilmediğimiz garipliklerle doldurulmuş olan el-Cîlî'ye ait *Şerhu't-Tenbîh* adlı kitap; kendisini sevmeyen bazı düşmanlar tarafından kitabına bir takım bâtil şeyler kıskançlık sonucu sokulmuş olabileceği söylenerek mazur görülmektedir.

İkincisi, İbn Arabî'nin, bu lafızlarla (kesinlikle) şu (zâhirî) manayı kastettiği söylenemez. Böyle bir iddiada bulunan küfre girmiş olur. Çünkü bu manalar, Allah'tan başka kimsenin muttali olamadığı kalbî husûslardır.

Büyük âlimlerden biri, dönemindeki bir sûfiye, "*Zâhiren hoş karşılanmayan bu lafızlar (tasavvufî istihlâhlar) üzerinde ittifak etmenize neden olan şey nedir?*" diye sordu. Sûfî, "*Hakkını vermeyen ve bu işin ehli olmayanlar tarîkate girer endişesi ve bu yolumuzu korumak için.*" cevabını verdi.

İbn Arabî'nin kitaplarına bakmak veya onları başkalarına okutmak için gayret sarfeden kimsenin durumuna gelince. Bu kitapları okumak, ne kendisine ne de başkasına bir fayda vermez, bilakis kendisine de tüm müslümânlara da zarar vermiş olur. Özellikle de okuyan kişi şer'î ve zâhir ilimlerden yoksun (bu ilimlere vakıf olmayan) bir kimse ise. Zira böyle biri, dalâlete düştüğü gibi,

başkalarını da dalâlete sürükler. Yok eğer bu kitapları kendisine okuttuğu kimse, anlayan biri ise, bu durumda da (şöyle deriz): Bu kavmin (sûfîlerin) tarîkatlarında, müridlere tasavvuf kitaplarını okutma geleneği zaten yoktur. (Çünkü) bu ilim (tasavvuf), kitaplardan öğrenilmez (yaşanır ancak).

Evliyâdan birinin, İbn Fâriz (öl.636/1238)'in *et-Tâiyye*²⁰ adlı kitabını kendisine okumasını isteyen bir adama: “*Seni bundan men ederim. Kavmin açlığıyla acıkan, uykusuzluğuyla uykusuz kalan, gördüklerini görmüştür.*” şeklinde verdiği cevap ne de güzeldir. Bu konuda fetvâ isteyen gence gereken şey; Allah'ın kendisine harp ilan etmemesi için, onun evliyâsına eziyet vermekten şiddetle kaçınmak suretiyle tövbe istiğfar edip, boyun eğmesidir. Şayet bundan imtina edip kulak asmazsa, mahlûkların cezalandırmasına karşılık Allah'ın cezalandırması ona yeter. Bu konudaki cevabım işte budur. Allah her şeyi en iyi bilendir.

İbn Arabî Hakkında Olumlu Düşünen Bazı Âlimler

1. **Kâdi'l-kudât el-allâme Sirâcudîn el-Hindî el-Hanefî (öl.773/1371)**²¹: Hanefî imâmlarından olup, Mısır diyârında hanefî kâdılığı yapmıştır. *Şerhu'l-Hidâye*, *Şerhu'l-Muğnî* gibi kitapları tasnif etmiş olan kâdi'l-kudât büyük âlimlerden'dir. Bu zât, İbn Arabî ve İbn Fâriz konusunda mutaassıb bir kimse idi. İbn Fâriz'in *et-Tâiyye* adlı kitabına bir şerh yapmış ve İbn Ebî Hacle (öl.776/1374)'yi²² onun hakkındaki sözlerinden dolayı kınamıştır.

²⁰ Bk. Bağdatlı, *Hediyye*, c. I, s. 417.

²¹ Bk. Sıddik b. Hasan el-Kânûcî, *Ebcedü'l-Ulûm*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1978, c. III, s. 119.

²² Bk. Bağdatlı, *Hediyye*, c. I, s. 60.

2. Şeyh Veliyuddîn Muhammed b. Ahmed el-Melevî (öl.774/1372)²³: Şafîî âlimlerindendir.²⁴ Tefsîr, fıkıh, usûl, tasavvuf ilimlerinde ârif bir kimseydi. İbn Arabî Tarîkat'ı üzerine bir takım kitaplar yazmıştır. 774/1372 yılının Rebû'l-evvel ayında vefât etmiş olup, cenazesinde 30 bin kişi hazır bulunmuştur. Ölümü esnasında şöyle dediği rivâyet edilir: *“Rabbimin melekleri geldiler ve beni müjdeliyorlar. Bana cennetten bir elbise getirmişler ve üzerimdeki elbiseleri çıkarıyorlar. İşte onları üzerimden çıkardılar...”* Sonra sevinci daha da arttı ve bu hâl üzere vefât etti.

3. Ebû Zer Ahmed b. Abdullah el-Acemî (öl.780/1378): İnsanları ma'kûl olanla meşgul eden birisiydi. Hafız İbn Hacer (öl.852/1448), *İnbâu'l-Ğumer*²⁵ adlı kitabında Ebû Zer'in, İbn Arabî'nin kitaplarını ders olarak okuttuğunu ve insanların ona inandıklarını zikretmiştir. 780/1378'de vefât etmiştir.

4. Şeyh Bedruddîn Ahmed b. Şeyh Şerefuddîn Muhammed b. Fahruddîn b. es-Sahib Bahâuddîn b.Hanâ b. es-Sahib (öl.788/1386)²⁶: Bedruddîn es-Sahib diye meşhûrdur. İbn Hacer, fakih ve ilim alanında mâhir olduğunu söylemiştir. Bir takım te'lifleri vardır. İbn Arabî'nin eserleri hakkında hüsn-i zân sahibi olup, onlardan açıkça nakilde bulunmuştur. 788/1386 yılında vefât etmiştir.

5. Şemsuddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Yakûb (öl.790/1388)²⁷: Şeyhü'l-Vudu diye meşhur idi. 'Hakkında, İbn Hacer: *“es-Seb'ayi okur, fajiletli kimselere katılıp, İbn Arabî'nin eserlerine bakardı.”* derken; İbn

²³ Bk. Bağdatlı, *Hedîyye*, c.II, s. 34

²⁴ Bk. Bağdatlı, *Hedîyye*, c.II, s. 34.

²⁵ Bk. Bağdatlı, *Hedîyye*, c.I, s. 69.

²⁶ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c.I, s. 626; Bağdatlı, *Hedîyye*, c. I, s. 61.

²⁷ Bk. Şihâbuddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *İnbâü'l-Ğumer bi ebnâi'l-Ömer*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986, c. II, s. 305.

Hacî (öl.815/1412)²⁸: “*Babamdan ve başkalarından fıkıh aldı.*” demiştir. Es-Sübkî, onu övmüştür. Güzel bir anlayışa ve tartışma uslubuna sahipti. Sonradan tasavvuf yoluna girmiştir. İbn Arabî'ye inanırdı. 790/1388 yılında vefât etmiştir.

6. Ebû Abdullah Muhammed b. Selâm et-Tavzerî el-Mağribî (öl.800/1398): Usûl ve fıkıh'ta fazilet sahibi olduğu, İbn Arabî'nin sözlerine teşvikte bulunduğu, onu müdafaa ettiği ve bu konuda münazaralar yaptığı söylenmiştir. 800/1398 yılında vefât etmiştir.

7. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed es-Sûfî (öl.801/1399): İbn Necm diye ma'rûftur. Mekke'ye yerleşmiştir. İbn Hacer: “*Şeyh Yusuf el-Acemî'nin yanında süluka girip, kendini (dünyadan) soyutladı. Çokça ibâdet ederdi.*” demiştir. İbn Hacî onun için: “*İbn Arabî'nin tarîkatı üzereydi.*” demiştir. 801/1399 yılında vefât etmiştir.

8. Şeyh Necmuddîn el-Bâhî (öl.802/1399)²⁹: İbn Hacî : “*Mısır diyârında bulunan Hanbelîlerin en faziletlisi ve hüküm vermeye en müstahak olanı idi.*” demiştir. İbn Hacer de : “*İbn Arabî'nin fikirleri hakkında görüşleri mevcut idi. Ders ve fetvâ verirdi.*” demiştir. 802/1399 yılında vefât etmiştir.

9. İsmâil b. İbrâhîm el-Cebertî ez-Zebîdî (öl.806/1403): İbn Hacer: “*Bir süre iştiğaldan sonra tasavvufa girdi. Âbid olarak hayırlı bir kimse ve ağırbaşlı birisiydi. İbn Arabî'nin sözlerini severdi.*” demiştir. 806/1403 yılında vefât etmiştir.

²⁸ Asıl İsmi Şeyh Şihâbuddîn olup, *Târihu İbn Hacî* adında eseri vardır. Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 277.

²⁹ Bk. İmâm Bahauddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullah, *el-Maksadü'l-erşed fi zikri ashabi Ahmed*, tah. Abdurrahmân b. Süleymân, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1410/1990, c. II, s. 514.

10. Kāmûs Sahibi Mecduddîn eş-Şirâzî (öl.817/1414)³⁰: İbn Hacer: *“İbn Arabî'nin sözleri Yemen'de şöret bulup Şeyh İsmâil el-Cebertî İnsanları bunlara davette bulunup beldenin çoğu âlimine de galip gelince, Şeyh Mecduddîn Buhârî'nin şerhine İbn Arabî'nin sözlerini dahil etmeye başladı.”* demiştir.

11. Alâuddîn Ebu'l-Hasan b. Selâm ed-Dımeşkî eş-Şâfiî (öl.829/1426): Şâm'da bulnan Şâfiî imâm ve musanniflerinden birisidir. İbn Hacer: *“İbn Arabî'nin sözlerinden istifâde eder ve onlara bir takım te'viller getirirdi.”* demiştir. Vefâtı, 829/1426 senesidir.

12. Kâdi'l-Kudât Şemsuddîn el-Busâtî el-Mâlikî (öl.842/1438)³¹: İbn Hacer, 831/1433 senesinin olaylarını anlatırken onunla birlikte Şeyh Alâuddîn el-Buhârî'nin huzurunda bulunduğunu zikrettikten sonra şöyle demektedir: *“Derken İbn Arabî bahsi açıldı. Şeyh Alâuddîn, İbn Arabî'yi oldukça yerdî ve onun fikirlerini zikredenleri küfürle itham etti. Busâtî, İbn Arabî'yi savunarak şöyle dedi: ‘İnsanlar onu, söylediklerinin zâhirî manasına göre inkâr ediyorlar. Öyle değil de, söylediklerini gerçek anlamda kastettiği manaya yorup öylece te'vil etseler, sözlerinde inkâr ettikleri şeyin olmadığını anlarlar.’* Şeyh Alâuddîn'in sözlerinden biri de Mutlak vahdetten bahsedeni inkâr idi. Buhârî, sinirden kızarak (sesini yükseltip), eğer sultan, Busâtî'yi kâdılıktan azletmezse, Mısır'dan mutlak surette çıkıp gideceğine dâir Allah'a kasem etti. Ardından Sultan'a haber vermesi için sır kâtibini³² aradı. Sultan, ona uyararak Busâtî'nin yerine Şihâb b. Takî'yi atamaya yeltendi. Meclis (bu gündemle) toplandı ancak bu (söz konusu atama) orada reddedildi.”

³⁰ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 1; Bağdatlı, *Hediyye*, c. II, s. 42.

³¹ Bk. Hayruddîn Zirikî, *el-A'lâm: Kāmûsu Terâcim*, Dâru'l-İlm, Beyrût, c. V, s. 332; Bağdatlı, *Hediyye*, c. II, s. 48.

³² Bâb-ı Âli'den saraya gönderilen telhislerin padişah huzurunda mühürlerini açarak takdim etmek, padişah tarafından hatt-ı hümayun yazıldıktan sonra destmale sarılıp üzerleri mühr ü hümayunla mühürlenerek telhisçi ile Bab-ı Âli'ye göndermek vazifesiyle mükellef memur. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB., İstanbul, 2004, c. III, s. 206.

Ben derim ki Busâtî'nin azledilmemesi, Allah'ın evliyâsına yardımcı olmasının bereketinin bir sonucudur. Bu vak'adan on bir yıl sonra vefât edinceye kadar da el-Busâtî makâmında kaldı ve asla azledilmedi.

Burhan el-Bukâî (öl.885/1480),³³ *Mu'cem* adlı eserinde şöyle demiştir: “Şeyh Takiyuddîn Ebî Bekir b. Ebi'l-Vefâ el-Kudsî eş-Şâfiî (öl.829/1426),³⁴ ki o zamanımızda bulunan mutasovvfların en mümtazıdır, bana dedi ki: ‘Bazı arkadaşlar, İbn Arabî vb. kimselerin kitaplarını okumamı tavsiye ederken, bazıları da bunlardan kaçınmamı öneriyordu. Bu durumu Şeyh Yusuûf es-Safedî ile istişâre ettim. Bana ‘Ey oğul! Allah seni muvaffak kılsın. Şunu bil ki İbn Arabî'ye nisbet edilen bu ilim, kendisi için (özel olarak) yaratılmış bir şey değildir. O konuda bizzat kendisi mâhir idi. Onun tarîkat ehli, bu ilmin ancak keşf yolu ile bilinebileceğini iddia ederler. Eğer bu iddiaları doğru ise, bunu ispat etmeye çalışmak hiç bir fayda vermez. Zira eğer ispata çalışanla, kendisine ispat edilmeye çalışılanın ikisi de bu konuya muttali’ ise, bunu ispat etmek sadece hasıl olmuş (bilinen) olan bir şeyi tahsîl etmek olur. Yok eğer sadece ikisinden birisi bu ilme muttali’ ise o zaman ispata çalışmak öbürüne (bu ilme muttali’ olmayana) fayda vermez. Aksi durumda ise (her ikisi de muttali’ değilse) ikisi de boşa kürek çekmiş olur. O hâlde ârifin yolu, bu ilimden bahsetmemek, hakîkatları keşfetmeye ulaştıran yolda sülûk etmek ve kendisine bir şey keşfolunduğunda (orada kalmayıp) daha üstün olanına doğru yürümektir.’

Sonra Şeyh Zeynuddîn el-Hâfi ile istişâre ettim. Kendisine Şeyh Yûsusf'un sözlerini anlattıktan sonra bana şöyle dedi: ‘Şeyh’in sözleri çok güzel. Sana buna ilaveten şunu söyleyebilirim. Kul, tahâlluk ettikten sonra hakîkata varıp sonra da cezbe hâline tutulunca, zâtı ve sıfâtı kendisinden yok olup gider. Sivâdan (Allah dışında kalan herşey) kurtulur. İşte bu durumda Hakk (hakîkat), aydınlığıyla ona görünür. Böylece herşeye muttali’

³³ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 81.

³⁴ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 555.

olur ve herşeyde Alah'ı görür. Allah ile herşeyden geçer ve ondan başka hiçbir şey görmez. Allah'ı herşeyin aynı imiş gibi görür. İşte bu, makâmların ilkidir. Şayet bu makâmı geçip bir üst makâma geçerse, ilâhî yardımla eşyayı Allah'ın vücûdunun aynı değil, vücûdunun feyzi olduğunu görür. O zaman ilk makâmdayken zannıyla konuşan kimse ya mahrûm, ya pişman veya tâîb (tövbe eden) duruma düşer. **'Şüphesiz ki Rabbin dilediğini yapar ve seçer.'**³⁵

Şayet, Şeyh Veliyuddîn el-İrâkî (öl.826/1423)³⁶ *Fetâvâ'*sında "Şeyh Alâuddîn el-Konevî (öl.776/1324)'nin 'Bu durumlarda ancak ma'sumun kelâmı te'vil edilir.' dediği haberini aldım." demektedir dersen, bu haber şu iki sebepten tartışmalıdır, derim.

Birincisi: Konevî bizzat kendisi *Şerhu't-Taarruf* adlı kitabında bu iddianın hilafına davranarak, İbn Arabî ve diğerleri hakkında, zâhirî manaları itibariyle şerîata ters düşen bir takım sözler nakletmiş, sonra bunları te'vil etmek suretiyle en güzel manalarına hamletmiştir. Dolayısıyla bu hareketi, ya te'vilin olmadığına dâir kendisine nisbet edilen haberin yanlış olduğuna veya bundan rucu' edildiğine delalet eder.

İkincisi: Şayet Konevî'nin bu sözleri söylediği sabit ise, ki *Şerhu't-Taarruf* ta bunun hilafını söylemiştir, o taktirde bu sözleri, kendisinden daha üstün bir âlim olan Şeyhü'l-İslâm, Allah'ın dostu Şeyh Muhyiddîn en-Nevevî (öl.676/1277)'nin³⁷ sözlerine ters düşmüş olur. Çünkü Nevevî, *Bustânü'l-Ârifîn* isimli kitabında Konevî'nin söylediği (iddia edilen) sözlerin hilafına görüş beyan etmiştir. Ebu'l-Hayr'dan zâhirî manası inkar edilen bir mesele naklettikten sonra şöyle demektedir: "Ben derim ki fıkıhtan habersiz olduğu hâlde fâkih geçinenler, bazen Ebu'l-Hayr'ın bu tür sözlerini inkâra yeltenirler. Oysaki

³⁵ Kasâs, 28/68.

³⁶ Bk. Bağdatlı, *Hediyeye*, c. I, s. 65.

³⁷ Bk. Bağdatlı, *Hediyeye*, c. II, s. 220.

böyle bir vehme kapılmak cehâlet ve sapıklıktır. Allah'ın evliyâsı hakkında bir takım zanlarda bulunmak kişiye zarardır. O hâlde akıllı olan kimse, bu tür şeylere saldırmaktan kaçınır. Belki ona düşen, şayet (bu sözlerin) faydalı hükümlerini, güzel latâiflerini anlamıyorsa, anlayanlardan sorup öğrenmektir. Tahkîk ehli olmayan kimseler için karışık ve şerîata muhâlif gibi görünen şeyler, aslında muhâlif değildir. Bilakis (bu durumlarda) Yüce Allah'ın evliyâsının sözlerine te'vil getirmek gerekir." Bunlar, bizzat İmâm Nevevî'nin kendi harfleriyle yazmış olduğu sözleridir.

İmâmu'l-Ârif Şeyh Safiyuddîn b. Ebû Mansûr (öl. 628/1230)³⁸ bir risâlede şöyle demektedir: "Dımeşk'te ilmiyle âmil eşsiz İmâm Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî'yi gördüm. Tarîkat âlimlerinin en büyüğü olup kesbî ilimlerin yanısıra, kendisine verilen vehbî ilimleri şahsında cemetmiş birisiydi. Büyük şöhrete sahip, bir çok tasnifi mevcûttu. Tevhîd; ilmen, ahlaken ve yaradılış olarak kendisine galebe çalmıştı. Mevcûdun kendisine yönelmesi veya yüz çevirmesine aldırılmazdı. Kendisine bağlı vecd ve tasnif sahibi âlimler vardı. Efendim Ebu'l-Abbâs el-Harra ile onun arasında bir uhuvvet vardı. Birçok seyahatta kendisine refakat etti. Allah kendisinden râzı olsun."

Er-Risâle adlı eserinin başka bir yerinde ise şunları aktarmaktadır: "Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî Dımeşk'ten, Şeyh Ebu'l-Hasan el-Harra'ya bir mektup gönderdi. O mektupta: 'Ey kardeşim! Fetihlerin hakkında bana bilgi ver.' diye yazdı. Bunun üzerine Şeyh ,bana 'Bende garib işler, acâib haberler cereyan etti' diye yaz dedi. İbn Arabî ona tekrar şunları yazdı: 'Onları sen bana bâtınla anlat, ben de onlar hakkında sana bâtınla cevap vereceğim.' bunun üzerine Şeyh bana şöyle yaz dedi: 'Tüm evliyâ bana yuvarlak bir dâire (hâlka) şeklinde (oturmuş olarak) gösterildi. Ortalarında iki kişi durmaktaydı. Bunlardan biri Şeyh Ebu'l-Hasan b. es-Sebâğ diğeri ise Endülüslü bir adam idi. Bana bu iki kişiden birisinin "Gavs" olduğu söylendi. Ancak ben hangisinin "Gavs" olduğunu

³⁸ Bk. Bağdatlı, *Hediyeye*, c. I, s. 166.

anlamadım. Derken bir delîl gösterildi ve o iki kişi secdeye kapandı. Bana secdeden başını ilk kaldıracak olanın “Kutb/Gavs” olduğu söylendi. Secdeden ilk olarak başını kaldıran Endülüslü adam oldu. Böylece durumu tam olarak anladım. Orada durup bekledim. Ona harf ve sestem münezzeh bir suâl sordum. O da bana nefesiyle cevap verdi. Böylece ondan cevabımı almış oldum. Diğer sâir evliyâ dâirelerini dolaştım. Her velî o dâireden nasibini aldı. İşte ey kardeş! Eğer sen bu mesabede (makâmda) isen, Mısır’da zaten seninle konuştum.’ Bundan sonra da bu konuda ona hiç bir şey yazmadı.”

Şeyh Abdulğaffar el-Kûsî (öl.708/1308)³⁹ el-Vâhid isimli kitabında şöyle demektedir: “Şeyh Abdulazîz el-Menûfî (öl.660/1262),⁴⁰ Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî’nin hizmetkârından naklen şunları anlattı: ‘Şeyh yolda yürürken insanlardan biri ona sövüyordu. O ise susuyor ve cevap vermiyordu. Bunun üzerine Efendim şunu görmüyor musun? dedim. Bana, ‘Kime sövüyor?’ diye sordu. Ben de ‘size’ dedim. ‘O, bana değil, kendisine gösterilen sıfatlara sövüyor. Oysa sövdüğü sıfatlar bende mevcut değil.’ dedi.”

Şeyh Abdulğaffar şöyle demektedir: “Şeyh Abdulazîz, bana insanların İbn Arabî hakkında kitaplarda buldukları (zâhirî) manalara dayanarak, onları te’vil etmeden kendisini tekfir ettikleri bu ve benzeri bir çok hikâye anlatmıştır.”

Şeyh Abdulaziz bana şunları anlattı: “Dimeşk’te, hergün her namazdan sonra İbn Arabî’ye on defa la’net okumayı kendisine şart koşmuş olan bir adam vardı. Sonra bu adam öldü. İbn Arabî de diğer insanlarla beraber cenazesine katıldı. Dönüşte bir arkadaşının evine gidip oturdu. Yönünü kibleye çevirdi. Yemek vakti gelince kendisine yemek hazırlandı ancak o yemedi. Olduğu hâl üzere kalmaya devam ederek namazlarını kıldı. Yatsıdan sonra mutlu bir şekilde yüzünü çevirdi ve yemek istedi. Bu durum kendisine sorulunca, ‘Bana la’net okumayı âdet edinmiş olan bu şahsı

³⁹ Bk. Bağdatlı, *Hediye*, c. I, s. 309.

⁴⁰ Bk. Bağdatlı, *Hediye*, c. I, s. 306.

affedinceye kadar Allah'a hiçbir şeyi yememeyi ve içmemeyi ahd koştum. Bu durumda yetmiş bin defa Lâilâheillallâh'ı zikrettim. Sonra bir de baktım ki o adam affedilmiş' cevabını verdi."

Şeyh Abdulğaffar: *"Şeyh Abdulazîz bana (İbn Arabî'nin) şanının, keşfinin ve itla'nının büyüklüğüne delâlet eden bir çok mesele anlatmıştır."* demiştir.

Yine şunu aktarmıştır: *"Mekke'de bulunan Harem Şeyhi İmâm Muhibuddîn et-Taberî (öl.694/1295)⁴¹annesinden (annesi çoğu zaman İbn Arabî'yi Ka'be hakkındaki sözlerinden dolayı inkâr eden sâliha bir kimseydi) 'Ka'be'nin İbn Arabî'yi tavâf ettiğini gördüm.' dediğini" rivâyet etmiştir. Şeyh, devamında şöyle demektedir: 'Şeyh İzuddîn b. Abdusselâm ile Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî'nin arası açılmıştı. Şeyh Abdulazîz bunun sebebi, 'Şeyh İzuddîn'nin hükmün zâhirini inkâr etmesiydi.' demiştir.*

Şeyh İzuddîn'in hizmetkârından şu mesele hikâye edilmiştir: Hizmetkâr ile Şeyh İzuddîn Dimeşk'te bir câmiye girerler. Hizmetkâr, Şeyhe *'Bana "kutbu" göstereceğine dâir sözün vardı."* der. Şeyh de ona, orada hâlkanın ortasında oturmakta olan İbn Arabî'yi işâret ederek *'İşte "kutb" budur.'* der. Hizmetkâr *'efendim siz onun hakkında (aleyhinde) demedik şey bırakmıyorsunuz'* diye söylenirken, Şeyh tekrar *"kutb" budur'* cevabını verir. Şayet o *"kutb" ise bu durum Şeyh İzuddîn'in sözleri arasında çelişki manasına gelmez. Çünkü o, İbn Arabî'den sudûr olan sözlerin zâhir manalarına göre ve şeriat hükmünü muhâfaza maksadıyla aleyhine (zâhiren) hüküm vermektedir. İşin sır kısmına gelince bunlar Allah'a mahsustur. O dilediğini yapar. Bazen de onun makâm ve rütbesine muttali' olmakta ve bunu inkâr etmemektedir. Zâhirde insanların bilmedikleri bir şey zuhûr ettiğinde ise, zayıf insanların kalplerini muhâfaza ve mükellef olunan husûslarda şeriatın zâhirinde kalmak maksadıyla onu inkâr etmektedir. Böylece her iki makâmın da hakkını vermiş olmaktadır. Allahu a'lem."* Şeyh

⁴¹ Bk. Çelebî, *Keşfu'z-zünûn*, c. I, s. 573.

Abdulğaffâr'ın, Şeyhin İbn Arabî hakkında farklıymış gibi görülen iki görüşünü birleştiren sözleri işte bunlardır.

Ancak bende Şeyh İzuddîn'in bu iki farklı görüşünün sebebini açıklayan daha iyi bir bilgi mevcuttur. O da Şeyh Tâcuddîn b. Atâullah (Allah bizi kendisiyle menfaatlandırın)'ın işâret ettiği şu husûstur: *"Şeyh İzuddîn ilk başlarda sûfilere inkâr eden ekser fâkihlerin yolunda idi. Şeyh Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî hacca gidip dönünce, ona Nebî'nin selâmını getirdi. (Bundan sonra) sûfiler hakkındaki fikri değişti ve meclislerine müdâvim oldu."* İşte bu da gösteriyor ki Şeyh'in İbn Arabî'yi inkârı evvel emirde Dimeşk'te bulunduğu dönemde idi. İbn Arabî'yi övmesi ise sonra olmuştur.

Şeyh Abdulğaffar, güvenilir şahıslardan birisinden İbn Arabî hakkında şunları aktarmıştır: *"İbn Arabî Şeyh İzuddîn ile birlikte Dimeşk'te bir evde bulunmaktaydı. Bu sırada bir adam çıkageldi ve İbn Arabî'ye 'Çöl tarafına gidiyorum.' dedi. İbn Arabî 'Araplar sana engel olur (yolunu keser),' dedi. Adam, 'Bu sefere mutlaka gitmem gerekiyor.' şeklinde cevap verdi ve gitti. Birden Şeyh'in, 'İşte o bedevînin önü kesildi, elbiselerini soyup aldılar. İşte döndü.' işte o, işte o demeye devam etti. Ta ki 'Ey falan' deyince, adam da evet (buyur) cevabını verinceye kadar. Derken biz daha yerimizde oturmuş bir yere ayrılmamışken adam çıplak bir hâlde yanımıza çıkageldi." Şeyh Abdulğaffar (bu konu hakkında), "Bu açık bir keşiftir." demiştir. Yine şöyle demektedir: *"Bana bunu hikaye eden bu meseleyi Kâdî'l-Kudât Vecihuddîn'den, Kâdî Celâluddîn b. Subkî'nin mi yoksa Şeyh Abdulazîz'in mi rivâyet ettiği husûsunda şüpheye düştü. Ancak hangisi olursa olsun fark etmez ikisi de aynı derecededir."**

Yafîî, el-İrşâd adlı eserde şöyle demektedir: *"Ârif ve muhakkik birer şeyh olan Şeyh Şihâbuddîn es-Sühreverdî ile Şeyh Muhyiddîn b. Arabî bir araya geldiler. Bir saat boyunca ikisi de gözlerini kapatıp bir şey söylemeden öylece beklediler. Sonra hiçbir şey konuşmadan ayrıldılar. Bunun üzerine İbn Arabî'ye, Şeyh Şihâbuddîn hakkındaki düşüncesi soruldu.*

'Tepeden tırnağa sünnetle dolu bir kimsedir.' cevabını verdi. Sühreverdî'ye de İbn Arabî hakkındaki görüşü soruldu. Sühreverdî, 'O, hakikat denizidir.' cevabını verdi."

Bana büyük âriflerden ulaşan bir habere göre, arkadaşları kendisine İbn Arabî'nin sözlerini okuyor o da şerh ediyordu. Ölümüne doğru, "Siz İbn Arabî'nin ne kastettiğini ve sözlerinin ne anlama geldiğini anlayamazsınız." diyerek onları İbn Arabî'nin kitaplarını okumaktan menetmiştir.

İzzuddin b. Selâm'ın İbn Arabî'yi kınadığı, zındıklıkla itham ettiği haberi bana ulaşmıştı. Bir gün arkadaşlarından biri ona "Bana kutbu göstermeni istiyorum." diye ısrar etmiş, bunun üzerine o da İbn Arabî'yi işâret ederek "İşte (kutb) budur" demişti. Arkadaşı, "Oysa onu kınıyordun." deyince; "Şeriatın zâhirini muhâfaza için öyle yaptım." cevabını vermişti. Veya buna benzer bir söz kullanmıştır. Zira Mısır ve Şam ehlinde salâh, fazilet sahibi, âdil ve dinde sika ehli olmakla ma'rûf birden fazla kişiden bana bu haber ulaşmıştır. Ancak bunlardan bir kısmı haberi "Bana bir velî göstermeni istiyorum" diğer bir kısmı da "Bana kutbu göstermeni istiyorum" şeklinde bildirmiştir.

Tarikat şeyhlerinden ve hakikat âlimlerinden bir tâife İbn Arabî'yi medhetmiş ve övmüştür. Şeyh el-Harîrî, Şeyh Necmuddîn el-İsbehânî, Şeyh Tâcuddîn b. Atâullah vb. kimseler bu grupta yer alanlardır. Başka bir grup da özellikle fâkihlerden bir grup onu ta'n etmiştir. Bir kısmı da hakkında susmayı tercih etmiştir.

Meşayhten naklolunan ve kendilerine nispet edilen husûslar işte bunlardır. Bunlardan zâhire aykırı görülen sözlerini şu husûslardan birine hamletmek gerekir:

Birincisi: Bizzat kendileri tarafından teyid edilmedikçe bu (zâhire aykırı görülen) sözleri kendilerine aitmiş gibi kabul etmeyi doğru bulmayız.

İkincisi: (Bu sözlerin bizzat kendilerinden sâdır olduğu) tespit edildiğinde ise, bu söze uygun bir te'vil getirilmelidir. Şayet uygun bir te'vil bulunmazsa, bu sözün te'vili muhtemelen ilm-i bâtın sahibi âriflerde mevcuttur denilerek (iş ehline) bırakılmalıdır.

Üçüncüsü: Bu (sözlerin) onlardan sâdır olması sekr ve gaybet hâlinde olur. Sekr hâline gelince, mübâh sekr hâli bağlayıcı değildir. Zira bu hâldeyken kişi mükellef değildir.

Bunca çıkarımdan (ihtimalden) sonra (hâla bu zevat) hakkında sû-i zan beslemek ancak muvaffak olamamaktan kaynaklanır. Yardımsız kalmaktan, kötü hüküm ve tüm belalardan Allah'a sığınırız.

İmâm Yafî İrşâd'ın başka bir yerinde de şöyle demektedir: *"Şeyhu't-Tarîka ve hakikat denizi Muhyiddîn b. Arabî (r.a.) şöyle dedi: 'Arkadaşlarımdan birisiyle beraber Kudüs'ün batısında Bahrû'l-Muhîf'in (okyanus) kenarında bir yerdeydik. Burada Abdâlların toplandığı bir mescid vardı. Derken bir adamın yerden yaklaşık dört zira' yüksekliğe hava üzerine bir hasır sererek namaz kılmaya başladığını gördük. Ben ve arkadaşım dona kaldık. Gidip seccadenin altında durdum ve şu şiiri okudum:*

شغل المحبَّ عن الحبيب بسره

في حب من خلق الهواء وسخره

العارفون عقولهم معقولة

عن كل كون ترتضيه مسطره

فهم لديه مكرمون وعنده

اسرارهم محفوظة ومحمره

Seven, sırrıyla gafil kaldı sevgilisinden,

Havayı yaratıp onu mahlukatın hizmetine verenin sevgisindeki (bir sırdan),

Ariflerin akılları bağlıdır,

*Dizayn edicinin rıza gösterdiği her varlıktan,
Onlardır ikrama kavuşan onun katında,
Sırları muhafaza edilmiş ve yazılmış olanlar.*

Bunun üzerine namazını kısa tutup şöyle cevap verdi: 'Beraberindeki münkir sebebiyle namazı bu şekilde kıldım. Ben Ebu'l-Abbâs Hızır (a.s.)'ım.' O ana kadar arkadaşımın evliyânın kerâmetlerini inkâr ettiğini bilmiyordum. Arkadaşıma dönüp, ey falan adam! Sen gerçekten evliyânın kerâmetini inkâr mı ediyorsun? diye sordum. 'Evet' cevabını verdi. Peki şimdi ne diyorsun? dedim. O, 'Herşey ayân olduktan sonra ne söylenebilir ki?' cevabını verdi."

O yine şöyle demiştir: "Mısır'da fukaradan biri bizi bir davete çağırdı. Orada meşâyih'ten bir cemaat toplanmıştı. Eski kaplarda yemekler getirildi. Orada abdest almak için kullanılan ve başka da kullanılmayan camdan yapılmış yeni bir kap daha vardı. Ev sahibi o kaptan oradakilere yemek yedirdi. Birden kap (dile gelerek) 'Bende yemek yemek suretiyle beni mükafatlandıran bu sâdattan sonra, artık eza mahâlinde kullanılmayı kendime yediremem.' dedi ve ikiye ayrılmak suretiyle parçalandı. Oradakilere kabın ne söylediğini işitip işitmediklerini sordum. İşittiklerini söylediler. Peki ne dedi? Diye sordum. Bana kabın söylediklerini tekrar ettiler. Hayır o başka bir şey söyledi dedim. Cemaat ne söyledi? Diye sorunca, dedim ki, o şöyle dedi: İşte kalpleriniz de böyledir. Allah onlara imânla ikramda bulunmuştur. İmândan sonra sakın günah ve dünya sevgisi gibi necâsetlerin yeri olmalarına rızâ göstermeyin." Bu iki hikayeyi İbn Arabî'den Şeyh Tâcuddîn b. Atâullah *Letâifü'l-Minen*'de; Kâdi'l-Kudât Şerefuddîn el-Bârizî (ö.738/1337)⁴² *Tavsîk* adlı kitabında nakletmişlerdir.

İbn Arabî'nin Hayatı

Hâfız Muhibuddîn b. el-Buhârî (ö.) *Zeylü'l-Bağdad* adlı kitapta şunları aktarmaktadır: "Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Arabî Ebû

⁴² Bk. Bağdatlı, *Hediyye*, c. II, s. 211.

Abdullah et-Tâî, Endülüs ehlinden idi. Bana ulaştığı kadarıyla, 560/1116 yılının Ramazan ayının onyedisi Pazartesi gecesi Mürsiye’de doğmuştur. Orada büyür. 578/1182’de İşbiliye’ye intikal eder. 598/1202 yılına kadar orada ikâmet eder. Sonra şark beldelerine, ardından Şâm tarafına giderek Rûm diyarına varır. Bu arada sûfî ve kalb erbabı bir çok kimseyle arkadaşlık yapar. Fıkıh yoluna girer. Haccını yapar ve bir çok yeri dolaşır. Aynı zamanda kavmin ilmi, garb meşâyihü ve zâhidleri hakkında kitaplar yazar. Kendisine ait güzel şiirler, hoş sözler vardır. Dimeşk’te iken kendisiyle görüştüm. Şiirlerinden bir kısmını bizzat kendisinden alarak yazdım. Çok hoş bir şeyh idi. Sonra Bağdad’a gider. Orada bir kısım musannafatından bahseder. Hâfız b. Ebû Abdullah bunları kendisinden alarak yazar. Şu da yazdığı ve bana bizzat kendisinin okuduğu şiirlerindendir:

ايا حائرا بين علم وشهوة

ليتصلا ما بين ضدين من وصلى

ومن لم يكن مستنشق الشرع لم يكن

يرى الفضل للمسك العتيق علي الزيل

Ey ilim ve şehvet arasında şaşa kalan

Kavuşmamın iki zıddını birleştirmek için

Şeriatı koklamamış kimse

Hakikî miskin zibile olan üstünlüğünü göremez.

Hâfız Ziyâuddîn ed-Dimeşkî Mu’cem’inde: “Muhammed b. Muhammed Alî b. Muhammed b. Ahmed Ebû Abdullah b. Ebî Abdullah et-Tâî el-Hâtemî el-Mağribî ed-Dimeşkî eş-Şâfî el-Fakîh el-Edîb İbn Arabî diye ma’rûf ve es-Sa’d denmekle mevsûf (olan zât) 656/1258 yılının Cemâziyelâhir ayında Dimeşk’te vefât etti.” demiştir.

Salah es-Safedî (öl.764/1363)⁴³ tarihle alakalı kitabında şöyle demektedir: “Edîb ve Şâir olan Sa’düddîn Muhammed b. Şeyh Muhyiddîn

⁴³ Bağdatlı, *Hediyye*, c. I, s. 185.

b. Arabî 618/1221 yılının Ramazan ayında Malatya'da doğdu. Hadis ve diğer dersleri takip etti. Çok iyi bir şâir idi. Kendisine ait meşhûr bir divanı vardır. Şu beyitler de onun şüirlerindedir:

سهرى من المحبوب اصبح مرسلا

واراه متصلا بغيض مدامعي

قال الحبيب بان ريتي نافع

فاسمع رواية مالك عن نافع

Sevgiliden kaynaklanan uykusuzluğum sıradanlaştı

Onu gözyaşlarımın seliyle bir görüyorum

Sevgili tükürüğüm faydalıdır dedi

Dinle Mâlik'in Nâfi'den rivâyetini.

İbn Arabî'nin ikinci bir oğlu daha vardır. İsmi İmâduddîn Muhammed'tir. Kutb el-Yûnînî (öl.726/1326) onun hakkında şöyle demiştir: 'Faziletli bir kimse idi. Ahmed el-Makdisî'den çokça (hadîs) dinlemiştir. O da 667/1269 yılında Dimeşk'te vefât etmiştir."

Sa'dî'nin *Tarih*'inde Şeyh Muhyiddîn b. Arabî hakkındaki (olumlu) tespitlerini gördüm: Şeyh Kamâluddîn b. Zemlekânî; nebî, melik, şehîd ve siddıklar hakkında yazdığı meşhûr *Musannaf*'ında onu yüceltmekte ve İkinci Fasl'ın siddikiyet kısmında şöyle demektedir: "Şeyh Muhyiddîn b. Arabî ilâhî ma'rifetler husûsunda engin bir denizdir." İbn Arabî'nin sözlerini özet olarak aktardıktan sonra bölümün sonunda şöyle devam etmektedir: "Onun ve onun gibi olan tarîk ehli kimselerin sözlerini naklettim. Zira bu yola girdiklerinden ve tahkik edip zevken yaşadıklarından tarîkat ehli, bu makâmların hakikatlarını daha iyi bilir, daha iyi görürler. Zevken bir şeyden haber veren, aynel yakinden haber veriyor demektir." Zemlekânî'nin sözleri burada sona erdi.

Safedî de kendisine ulaşan şu haberi vermektedir: “Şeyh Takiyuddîn b. Teymiyye’ye, Dımeşk’te bulunan bir adamın, İbn Arabî’nin sözlerini te’vil yoluyla şerîatın zâhirine uygun hâle getirdiğini anlattılar. O adamla bir araya geldi ve ona ‘Bana hakkında şu haberler ulaştı’ dedi.

Adam: ‘Evet (doğrudur.)’ dedi.

İbn Teymiyye: ‘O hâlde

حضت لجة البحر، الأنبياء وقوف علي ساحلها

Büyük bir denize daldım ki,

Enbiyâ onun sahilinde durmaktaydı.

sözü için ne dersin?’ diye sordu.

Adam: ‘Bunda zor bir şey yok. Yani, enbiyâ, ümmetlerini denizden kurtarmak için (kenarda) beklemekteydiler. demektir.’ dedi.

İbn Teymiyye: ‘Bu uzak bir manadır.’ dedi.

Adam ‘O hâlde senin anladığın mana nedir?’ diye sordu.”

Sonra Safedî şöyle devam etmektedir: “Kısaca İbn Arabî büyük bir insan idi. Sözlerinin, anladığımız kısmı güzeldir. Anlamadıklarımıza gelince, bütün ilimler Allah’a aittir. Onlara tabi’ olmakla veya her söylediğiyle amel etmekle mükellef değiliz.

El-Fütûhâtü’l-Mekkiye adlı kitabını yirmi cild hâlinde kendi hattıyla yazılmış şekliyle gördüm. Bu kitapta başkalarının sözlerinde olmayan incelikler, gariblikler ve acayip şeyler gördüm. Bu kitapta sanki ma’kûl ile menkûl eşit ve özel bir surette gözlerinin önünde temsil edilmekte ve o istediği zaman onları müşâhede etmekte gibi. Gerektiğinde konuyla ilgili âyet ve hadîs sunmaktadır. Bu, kudret ve ittilâ’ın nihayetidir. Bu kitaba vakıf olan kimse, değerini yüce tutar. Bu, tasnifatının en önde gelenidir.

Kitabında önce akidesinden bahsetmektedir. Başından sonuna kadar Şeyh Ebu’l-Hasan el-Eşâ’rî akidesi olduğunu gördüm. Onun görüşüne muhâlif bir şey yoktu. Üzerine şu şiiri yazmıştı:

ليس في هذه العقيدة شيء، يقتضيه التكذيب والبهتان
لا ولا ما قد خالف العقل والنقل، الذي قد اتى به القرآن
وعليه للاشعري المدار، ولها في مقاله امكان
وعلي ما ادعاه يتجه البحث، ويأتي الدليل والبرهان
بخلاف الشناع عنه ولكن، ليس يخلو من حاسد انسان

*Bu inançta hiçbir şey mevcut değildir,
Onu yalanlamayı ve bühtana uğratmayı gerektirecek,
Hayır, hayır, muhâlif değildir ne akla ne de
Kur'anın getirdiği nakle.
Orada Eşâ'riye dayanak vardır
Sözlerine de yer vardır.
Her neyi iddia ediyorsa konu oraya yönelmekte
Delil ve burhanlar gelmektedir.
Onu kötüleyenlerin aksinedir fakat,
İnsan, da hâsedden beri değildir.*

Son.

BİBLİYOGRAFYA

el-Askalânî, Şihâbuddîn Ebi'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Hacer, *İnbâü'l-Ğumer bi ebnâi'l-Ömer*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1406/1986.

Bahauddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullah, *el-Maksadü'l-erşed fi zikri ashabi Ahmed*, tah. Abdurrahmân b. Süleymân, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1410/1990.

Becker, B.C.H. "Suyût" md., *İslâm Ansiklopedisi*, (MEB Yay., Eskişehir, 1997.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hedîyyetü'l-ârifîn: Esmâü'l müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, haz. Rifat Bilge-İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl İnal, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951.

Çelebî, Kâtip, *Keşfu'z-zünûn en-esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*, Maârif Matb., 1941.

İbn İmâd, Şihâbuddîn, *Şezarâtü'z-Zeheb fi Ahbâri Men Zeheb*, tah., Abdülkadir Arnâvût-Mahmûd Arnâvût, Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1413/1996.

Karahan, A. "Suyûtî" md. *İslâm Ansiklopedisi*, MEB. Yay., Eskişehir, 1997.

el-Kânûcî, Sıddik b. Hasan, *Ebcadü'l-Ulûm*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1978.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB., İstanbul, 2004.

Suyûtî, *Tenbihü'l-ğabî bi tebrieti İbn Arabî*, Manisa İl Halk Ktp., no: 45 Hk 2964.

_____, *Tenbihü'l-ğabî fi Tenzihî İbn Arabî*, Süleymâniye Kütüphanesi, Aşirefendi Koleksiyonu, 34 Sü-Aşir 445/4.

_____, *Tenbihü'l-ğabî fi Tenzihî İbn Arabî*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 2746.

_____, *Tenbihü'l-ğabî fi Tenzihî İbn Arabî*, Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, no: 34 Fe 2119/31.

_____, *Tenbihü'l-ğabî fi Tenzihî İbn Arabî*, Millet Kütüphanesi, Alî Emiri Koleksiyonu, no: 34 Ae Şeriyeye 1358.

et-Tabba', İyad Hâlid, *Celâleddin Suyûtî: Ma'lumatü'l-Ulumi'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 1417/1996.

Zengin, Emine, *Suyûtî'nin Edebu'l-Fütyâ İsimli Eserinin Tahkiki*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Salih Karacabey, Bursa, 2010, s. 14.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm: Kâmusü'l-terâcim li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâ*, Dâru'l-İlm, Beyrût, 1075/1664.